

УДК 811.111'36

**ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ СТАНУ
В ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОМУ ВАРІОВАННІ
(на матеріалі сучасної англійської мови)**

Ольга Ванівська

Львівська комерційна академія

У статті подано результати спостережень над текстовими корпусами щодо використання типових засобів вираження категорії стану в різних комунікативних жанрах усного і письмового мовлення. Головну увагу зосереджено на частотності дієслівних форм при передачі станових значень.

Ключові слова: дієслівні конструкції, засоби вираження категорії стану, значення пасиву.

Стан як граматична категорія дієслова пов'язаний з морфологічним та синтаксичним рівнями мови, зокрема щодо вираження суб'єктно-об'єктних відношень у структурі висловлювання [9, с. 160]. Як відзначав О.О.Потебня, стан – це відношення суб'єкта до об'єкта. Сюди відноситься і відсутність об'єкта, яка можлива через видозмінене визначення суб'єкта [6, с. 205]. Граматична категорія стану передається особливим видом дієслівних форм, які передають різноманітні відношення між підметом, присудком і додатком [2, с. 193].

Стан виражає певні відношення дії до дійсності [7, с. 159-169]. На гадку О.О. Холодовича, стан – це регулярне позначення в дієслові співвідношення між одиницями синтаксичного та семантичного рівнів, тобто граматично маркована у дієслові діатеза [8, с. 11-13].

Грамматичній категорії активу/пасиву властива ідентичність смислу, оскільки різні значення стану інтерпретують одні й ті самі понятійні категорії суб'єкта і об'єкта в когнітивному відношенні до дії. Незбіги між активом і пасивом видаються такими лише в їхній мовленнєво-семантичній інтерпретації: в активі дієслівна ознака подана як вихід від свого носія, у ролі якого виступає суб'єкт дії, а в пасиві вона спрямована на цього носія, яким виступає об'єкт дії [5, с. 12]. Пасивна предикація, представлена пасивною формою дієслова, є формально маркованим способом вираження пасивного значення. Усі інші типи пасивної предикації можуть бути “зведені” до граматичного пасиву [4, с.53], як-от *We've been told that it **hasn't been trialled** because it **was produced** in a hurry. The hamlet of Darby Green **was named** after the notorious parson. And the ones that are below target **funnily enough**, are **productivity**, which **is still measured**, and I don't agree with that, etc.* (тут і далі приклади взято з BNC).

Пасивні речення описані виходячи з їхніх значень в активному стані через поняття “inverted subject” (обернений підмет) та “inverted object” (обернений додаток) [11, с. 5]. Адже, ще з часів О.Єсперсена відомо, що “те, що в активі є об'єктом, в пасиві стає суб'єктом” [13]. Основний об'єкт (theme actor) та суб'єкт (modal subject) ідентичні поки немає причин для них не бути такими. У випадку втрати такої ідентичності у сучасній англійській мові існує тенденція до їхнього поєднання, що

і є основною причиною використання пасиву” [12, с. 140-165]. Однак у розмовному мовленні чинники пасивізації предикатного вислову можуть відрізнятися від його загальних, зокрема квантитативних, характеристик в бік зменшення частотності [10].

Функціонально-семантичне поле пасиву сучасної англійської мови перетинається з полями модальності, аспектуальності, негативності, темпоральності. Слідом за А.Д. Беловою вважатимемо, що як некатегоріальні способи вираження різних граматичних значень конституюнти функціонально-семантичного поля пасиву одночасно відносяться до периферії чи проміжної зони відповідних полів [1, с. 9].

Аналіз типових засобів вираження категорії стану та їхнього функціонування у різних жанрах і стилях досі не проводився, тому актуальність нашого дослідження зумовлена доцільністю точнішого й глибшого аналізу цих засобів в аспекті співвідношення їхніх системних і функціональних характеристик на основі даних великого корпусу автентичного мовлення, його різних жанрів і реєстрів, виявлення динаміки, співвідношення та преференцій у використанні відповідних дієслівних форм.

Метою дослідження є розгляд типових засобів вираження категорії стану, аналіз частотності їх використання в жанрово-стилістичному варіюванні, з’ясування чинників пасивізації дієслівних конструкцій у письмовому та усному мовленні комунікантами різного віку.

Об’єктом дослідження є категорія стану в сучасному англійському автентичному мовленні, а його *предметом* – типові засоби вираження категорії стану як загальноприйняті, сталі, граматично встановлені конструкції.

Глибше проникнення до особливостей функціонування форм граматичної категорії стану можливе завдяки залученню методик корпусної лінгвістики. Дослідження мови засобами корпусної лінгвістики полягає у тому, що саме за допомогою корпусів ми отримуємо реальні факти, що стосуються мови. І чим більший і місткіший корпус, тим значущіші результати [16, с. 4].

Матеріалом дослідження є Британський національний корпус (BNC), на основі даних якого ми прослідкували наявність типових засобів вираження категорії стану в різних жанрах як письмового, так і усного мовлення.

Оскільки кількість дієслів, що вживаються в активній чи пасивній формі фактично необмежена, ми обрали частину з них шляхом хаотичної вибірки 3-поміж поданих корпусом прикладів конструкції *be + participle II*. Засоби вираження певного значення вважають типовими, якщо частотність їх використання є високою, найбільш характерною і прийнятною для узусу. Прототипові ж засоби вираження граматичного значення – це засоби, частотність використання яких для вираження необхідного значення за інтуїцією мовців мала би бути високою (типовою для вираження цього значення), але, як показує дослідження, насправді вони використовуються значно рідше.

Таким чином, ми розглянули різні конструкції, що виражають значення пасиву завдяки поєднанню дієслова *be* (у різних часових формах) та дієприкметника минулого часу смислового дієслова (разом 20 випадкових дієслів: *export, bring, see, find, call, appoint, implement, achieve, look, extend, give, take, move, assign, store, consider, introduce, invest, pronounce, check*), а також випадки варіанта цієї конструкції з дієсловом *get* (разом 10 випадкових дієслів: *take, check, inspire, equip, exaggerate, lay, confuse, clarify, involve, disappoint*), як-от *New rules to be introduced from tomorrow will hit many part-time workers receiving unemployment benefit. Mr Mandela was brought from prison on Robben Island to join his colleagues, and the trial began on 9 October. She was being looked after at home by her children and there was a great deal of anxiety being expressed by all the carers involved as to what would happen to the children. ‘Leslie has always been disappointed in me because I didn’t continue.*

Encourage your child to get involved in activities at school or in the area. In the last month I got depressed. Then I'll suddenly think, I hope he doesn't get disappointed.

Принцип добору дієслів полягав у випадковій вибірці обсягом у 100 мікротекстів з дієсловами *be* та *get*, відокремлення форм пасивного стану із цими дієсловами як допоміжними (відповідно, 50% та 12 % випадків) від усіх прикладів та укладання двох списків смислових дієслів.

Загалом ми розглянули 94.991 приклад, з яких 90.873 – з письмового мовлення і 4.105 – з усного. Щодо жанрово-стилістичного варіювання типових засобів вираження категорії стану, то тут переважають неакадемічна проза і бібліографія (28.224), а також академічна проза (24.207), далі за кількістю прикладів ідуть інші опубліковані матеріали (16.476), газети (9.365), неопубліковані матеріали (6.340) та художня проза і поезія (6.283). Аналіз усного матеріалу зосереджує увагу на обставинах комунікації. Тут переважає розділ комунікації у громадських місцях (1.255), далі іде спілкування у сфері освіти (899) та під час відпочинку (861). Найменше пасивні форми зустрічаються у спілкуванні при здійсненні бізнесу (529). Якщо розподілити використання форм пасивного стану за різним віком комунікантів, переважатиме мовлення дорослих, якому належить 94% прикладів, значно менше користуються такими конструкціями підлітки – їм належить близько 1,2% прикладів і діти – лише 0,5% прикладів. Решта 4,3% прикладів використання проаналізованих нами засобів вираження категорії стану в англійській мові подані корпусом як такі, що використовуються людьми будь-якого віку.

Порівнюючи приклади використання форм пасивного стану дієслова у різних часових формах, а також підраховуючи їх кількість, ми виявили перевагу форм минулого часу (у 26.712 прикладах) над формами теперішнього часу (у 18.380 прикладах). Це зумовлено, мабуть, тим, що ми використовуємо пасив здебільшого вказуючи на результат події, що відбулася, акцентуючи увагу на стані подій, а не на виконавцеві (об'єкті) дії. Тому форма минулого часу типовіша для використання у вираженні пасивного стану дієслова, ніж форма теперішнього часу.

Хоча обидві часові форми пасиву використовуються найбільше в академічній та неакадемічній прозі, але форма минулого часу вживається часто також і в газетних текстах, чого не можемо сказати про форму теперішнього часу.

Отже, форма пасиву першої особи однини теперішнього часу в усному мовленні не використовується. Із 20-ти розглянутих нами дієслів у корпусі подано лише один приклад використання пасивної форми у першій особі одними теперішнього часу під час монологічного мовлення із дієсловом *call* у розділі комунікації: *One Mozambican student recently complained on a youth television programme in Leningrad: 'I am called SPID (AIDS) all over the place'*.

Аналізуючи функціонування пасивних форм, слід відзначити, що використання пасивних форм теперішнього часу переважає при спілкуванні у сфері освіти та спілкуванні у громадських місцях, і менше – в розділі спілкування під час вільного часу і під час ділового спілкування.

Використання пасивних форм минулого часу коливається у різних розділах порівнюваному і немає чіткої переваги щодо частоти їх вживання в певному розділі корпусу. Так, конструкція *was found* є найуживанішою в розділі спілкування під час вільного часу і в розділі комунікації у сфері освіти, наприклад: *Digby was kept under considerable pressure and at times was found wanting as Bolton, fed by full-backs determined to work their way forward, put everything into attack* (з розділу спілкування під час вільного часу), а конструкція *was given* – в розділі спілкування у громадських місцях та під час вільного часу, наприклад: *'But this chance was given to us in extremely bad conditions.'* (з розділу спілкування у громадських місцях). Конструкція *were found* найчастіше зустрічається в розділі освіти (у трьох інших розділах удвічі

або й втричі рідше): *Exceptions to this were found in the older family where the wife had always been active and continued to work into her 70's, and where a specialised product like cheese was being produced for farm gate sales. 'The officers were found not to have told the defendant of his rights under that section. Конструкція were given найчастіше вживається в розділі спілкування у громадських місцях та під час вільного часу: And half the people who hired items were given no verbal advice on choosing and using them (з розділу вільного часу). Рідко вживаються такі конструкції в розділі спілкування при здійсненні бізнесу: But the Historic Royal Palaces were given 'agency' status on 1 October to remedy the ills of years of committee-style management and neglect.*

Отже, у результаті доволі нових для функціональної граматики спостережень щодо використання різних конструкцій у контекстах усного мовлення різних розділів корпусу можна виокремити відповідні чинники квантитативної переваги у формі фокусування уваги на елементах ситуації.

Під час аналізу використання конструкцій (*has/have/had been + participle II* ми розглянули 12.380 прикладів, з яких 11.760 належать письмовому мовленню і лише 619 – усному. Наприклад: *11.00am — Tony has been given an appointment at the local hospital. Could not stay long in the room with it, but the ice had been broken. 'Making Their Mark' could equally well have been called a mixed exhibition; but this is a term more often used for a show put on by an exhibiting society, that type of artists' organisation whose importance in Europe was created by the middle classes, who sought in the eighteenth century to buy.* Найбільше прикладів зустрічається в неакадемічній прозі і бібліографії – 3.408, в академічній прозі – 2.480 та в інших опублікованих матеріалах – 2.175; менше в газетах – 1.488 та художній літературі і віршах – 1.340, і найменше прикладів подано із неопублікованих матеріалів – 871. У розмовних ситуаціях їх налічується 540, серед “нерозмовного” спілкування – 79. Чисельно у вибірці переважає розділ спілкування у громадських місцях (219) та у сфері освіти (148), і вже менше розділи спілкування під час вільного часу (93) та ділового спілкування (80).

Пасивні конструкції у таких часових формах як Present Perfect та Past Perfect вживаються значно рідше, ніж у інших часових формах. Адже чим більше ускладнюється часова форма, тим рідше вона використовується різною віковою аудиторією як в письмових, так і в усних матеріалах (підлітки і діти практично не використовують складних часових конструкцій), що підтверджує уявлення про ергономічні характеристики мовних одиниць, які є релевантними для спонтанного мовлення.

Пасивні форми із значенням тривалості використовуються ще рідше, ніж пасивні форми доконаного виду. Наприклад: *Criminals are being found 'guilty but mentally ill', rather than 'not guilty but mentally insane'. His affairs had become a 'case' which were being given 'a hearing'. One of her major contributions to WACC has been being involved in the impetus for representation of women in decision-making at all levels and the inclusion of women's issues as a focus of WACC activity.* Але зустрічаються вони найбільше в неакадемічній прозі і бібліографії та в академічній прозі, а менше – в газетах та інших опублікованих матеріалах. Щодо усного мовлення, то незмінно домінуючим середовищем за використанням пасивних конструкцій залишаються розділи спілкування у громадських місцях, в процесі набування освіти. Таких форм майже удвічі менше при спілкуванні під час вільного часу і в процесі здійснення ділового спілкування.

Для вираження різноманітних пасивних значень вживаються також пасивні конструкції із дієсловом *get + past participle*. Пасив як категорія сигніфікативно суміжний із результативом [3, с. 9]. Засобами вираження результативності є конструкції *be + V-en* та *get + V-en* у випадках, коли ці структури співвіднесені з іменним присудком. За вираження ними дієслівних станів ці засоби значенням

результативності не володіють. Лише коли ці структури виражають стан властивості, тоді вони мають розглядатися як іменні присудки [3, с. 18], наприклад: *I'm going to get drunk, to hell, I've been half drunk half my life, who gives a fuck if I'm drunk again?* Чимало контекстів використання цих структур допускають подвійне семантичне і, відповідно, граматичне трактування як форми пасивного стану чи кваліфікативної конструкції [3, с. 19].

Таким чином, ми намагалися проаналізувати використання конструкції *get + past participle* як засобу вираження пасивного стану. Таких конструкцій значно менше, ніж відповідних структур із дієсловом *be*, часто вони використовуються для вираження значень у неофіційному стилі [14, с. 159; 15, с. 38]. На відміну від конструкції *be + past participle*, використання цієї конструкції в пасивній формі теперішнього часу переважає над використанням пасивної форми минулого часу. Найбільше такі конструкції зустрічаються в художній прозі та в поезії, а також в неакадемічній прозі і бібліографії (по 139 прикладів в кожному жанрі), в газетах (98) та інших опублікованих матеріалах (137). В усному мовленні ці конструкції зустрічаються здебільшого у розділах спілкування під час вільного часу (47) та при здійсненні бізнесу (42), а менше – у розділах спілкування у сфері освіти (36) та у громадських місцях (25).

Останнім об'єктом нашого дослідження були засоби вираження рефлексивної предикації з дієсловом в активному стані, що включають активні за формою перехідні дієслова, які виражають значення пасиву і якісної характеристики ознаки [1, с. 9], приміром: *And if Sir Clive Sinclair's Zike sells well he has ambitions to get into this new market. On the whole the translation reads well. discuss the future and it was agreed that we should have three issues a year rather than four, I think this would be welcomed by local police stations gotta change the dates to act on market research which indicates certain months when certain security devices sell well* (єдиний з розглянутих нами прикладів з усного мовлення), а також активні форми дієслова у зворотно-пасивному значенні [1, с. 9], наприклад: *Now, um, I've stuck in some data from the West study about um what sorts of feelings people reported themselves as having. 'First he extolled the virtues of the protector and then proceeded to read a petition which virtually declared myself illegitimate.' 'In the end Hopkins destroyed himself and others, and brought the King's wrath down on this community and elsewhere.' So I dedicated myself to God.* Випадків використання таких активних за формою перехідних дієслів, які виражають значення пасиву в корпусі, знайдено небагато.

Також ми проаналізували використання активних форм 10 дієслів *report, manifest, correct, register, propose, destroy, organize, present, dedicate, declare* у зворотно-пасивному значенні (деякі приклади подано вище). Загалом ми розглянули 326 таких прикладів, з яких лише 9 – з усного мовлення. Згідно з результатами спостереження, такі конструкції найчастіше зустрічаються в художній літературі і віршах (особливо – *corrected herself/himself; presented themselves/herself/himself*) та в неакадемічній прозі і бібліографії (особливо – *declared themselves/himself; presented myself*).

Таким чином, 95 прикладів взято із художньої прози та поезії, 91 – з неакадемічної прози і бібліографії; 45 – з академічної прози, а 38 – з газетних текстів; 42 приклади – з інших опублікованих матеріалів і 6 – з неопублікованих матеріалів.

Усному мовленню належить 9 прикладів: 4 – з розділу освіти (наприклад: *I don't suppose there's much doubt that Milton approached his marriage a little late in life with an intensity of idealism that must, to some degree, have derived from the high conception of the chastity to which he had up till then dedicated himself, and poor Mary Powell, just like Desdemona, becomes a victim of male idealisation and the unreasonable demands that it makes.*), 2 – з розділу вільного часу (наприклад: *But er I would have thought they would*

have presented themselves better, had they have been er well a little bit more colour about it.) і 1 приклад – з розділу спілкування у громадських місцях.

Отже, більшість розглянутих нами прикладів належать до письмового мовлення, що становить 96% і лише 4% прикладів – до усного мовлення. У письмовому мовленні різноманітні пасивні конструкції зустрічаються здебільшого в академічній та неакадемічній прозі і бібліографії, а в усному – в розділі спілкування у громадських місцях і розділі освіти. Винятком є лише пасивні конструкції з дієсловом *get + past participle*, які зустрічаються у писемному мовленні найчастіше в художній прозі і поезії, газетах, а в усному мовленні – у розділі спілкування під час вільного часу та у розділі бізнесу. Жанрово-стилістичне варіювання дієслів у периферійних діятезах найчастіше побутує в художній прозі та віршах, в неакадемічній прозі та бібліографії. Переважаючі форми побутування пасивних структур у різножанрових щодо комунікації текстах співвіднесені із структурами мінімальної частотності.

1. Белова А.Д. Функционально-семантическое поле пассива в аспекте его взаимосвязи с другими полями: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / Алла Дмитриевна Белова. – Киев, 1988. – 25 с. 2. Булич С.К. Очерк истории языкознания в России / Сергей Константинович Булич // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – 1904. – т.1. – С. 193. 3. Жаборюк Е.А. Категория результативности в современном английском языке в сопоставлении с современным немецким: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / Елена Анатольевна Жаборюк. – Одесса, 1980. – 25 с. 4. Медведева Л.М. Залоговое значение в кардинальных частях речи: проблема межкатегориального взаимодействия: дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук / Л.М. Медведева. – К., 1983. – 400 с. 5. Медведева Л.М. Части речи и залог [на материале англ. яз.] / Л.М. Медведева. – К.: Высшая школа, 1983. – 144 с. 6. Потебня О.О. Из записок по русской грамматике / О.О.Потебня. – М.,1958. – С. 205. 7. Стеблин-Каменский М.И. Об основных признаках грамматического значения / М.И. Стеблин-Каменский // Вестник ЛГУ: серия общих наук, 1954. – № 6. – С. 159-169. 8. Холодович О.О. Залог. Категория залога / О.О. Холодович // Материалы конференции. – Л., 1970. – С. 13. 9. Храковский В.С. Залог / В.С. Храковский // Лингвистический Энциклопедический словарь. под ред. В.Н. Ярцевой. – Москва: Советская Энциклопедия, 1990. – 685 с. – С. 160-161. 10. Crystal D., Davy D. Investigating English style / David Crystal & Derek Davy. – London: Longman, 1969. – xiv +260 p. 11. Granger S. The be + past participle construction in spoken English: with special emphasis on the passive / Sylviane Granger. – Amsterdam, New York: North-Holland. Oxford, 1983. – 390 p. 12. Halliday M. A. K. Language structure and language function / Michael Alexander Kirkwood Halliday // In Lyons, J., Ed. – New Horizons in Linguistics: Pelican, 1976. – P. 140-165. 13. Jespersen O. A modern English grammar on historical principles / O. Jespersen. – Copenhagen. Munskgaard, 1909-49. – 3. – 294 p. 14. Powell D., Walker E., Elsworth S. Grammar Practice [for Upper Intermediate Students] / Debra Powell with Elaine Walker and Steve Elsworth. – England: Pearson Education Limited, 2008. – 224 p. – P. 159-167. 15. Side R., Wellman G. Grammar and Vocabulary for Cambridge Advanced and Proficiency [fully updated for the revised CPE] / Richard Side and Guy Wellman. – Pearson Education Limited [ninth impression], 2009. – 288 p. – P. 32-46. 16. Sinclair J. Trust the Text: language, corpus and discourse / John Sinclair; edited with Ronald Carter. – London and New York: Routledge Taylor & Francis Group. – 2004. – 212 p.

**СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ КАТЕГОРИИ ЗАЛОГА
В ЖАНРОВО-СТИЛИСТИЧЕСКОМ ВАРЬИРОВАНИИ
(на материале современного английского языка)**

Ольга Ванивская

Львовская коммерческая академия

В статье представлены результаты наблюдений над текстовыми корпусами относительно использования типичных средств выражения категории залога в разных коммуникативных жанрах устной и письменной речи. Главное внимание уделяется частотности глагольных форм при передаче значений залога.

Ключевые слова: глагольные конструкции, средства выражения категории залога, значение пассива.

**MEANS OF EXPRESSION OF THE CATEGORY OF VOICE
IN THE VARIATION OF GENRES AND STYLES OF PRESENT-DAY ENGLISH**

Olha Vanivska

Lviv Academy of Commerce

The article deals with typical means of expression of the category of voice in modern English on the basis of corpora representing different genres of written and transcribed speech. The results reveal varied occurrence of these forms with reference to relevant concomitant factors.

Key words: verbal construction, communicative genres, passive transformation.

Стаття надійшла до редколегії
20.06.2009 р.

Статтю прийнято до друку
08.10.2009 р.